

Алла Погорєлова
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови і літератури ІДГУ
(м. Ізмаїл, Україна)

ДЕРЖАВНИЦЬКІ ІДЕЇ В ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ПРАЦЯХ Ю. ЛИПИ

Місце і роль Юрія Липи (1900-1944) в історії національної культури вельми значущі і нині загально визнані. Його спадщина стоїть високо в ієрархії художньо-мистецьких та наукових цінностей українського народу. Вона «складає один з найоригінальніших і найзначиміших пластів української літератури» [1, с. 23]. Багатогранний талант філософа історії, політолога, письменника й лікаря, як і вся творча спадщина Ю. Липи, і по сьогодні вражають своєю актуальністю і потребують глибокого осмислення. У цілому доробок митця становить собою сутнісне явище в історії філософії та естетичної думки і відкриває перед сучасними дослідниками широкі інтерпретаційні можливості. Творча ж спадщина, порівняно з іншими сферами його різногранної діяльності (історіософські праці, публіцистика, літературно-критичні статті) вивчена недостатньо і потребує всебічного фахового осмислення.

У подальших публікаціях про Ю. Липу акценти переважно зосереджувались на державницьких мотивах його віршів та «гостроемоційній заявленій національній ідеї» [11, с. 28]. О. Янчук у післямові до львівського видання поезії «Вірую» (2000) підкреслює, що дослідники в один голос заявляють про перейнятність лірики Ю. Липи «духом боротьби за українську ідею» [18, с. 97]. У таких акцентах, поза сумнівом, велика доля істини. Як справедливо підкреслює М. Ільницький, письменник свідомо «намагався реалізувати всі свої творчі задатки, спрямовуючи їх в одне русло-служіння національній ідеї. Протягом усього життя він був вірний цій настанові, і коли в той чи інший період переважав той чи інший характер його діяльності, то це диктувалося найбільшою доцільністю цієї діяльності» [4, с. 304].

Ю. Липа, як переконливо свідчать достовірні факти його біографії, впродовж життя «до останнього віддиху, всю свою творчу потугу присвятив боротьбі за відновлення української державності» [14, с. 3]. Неодноразово йшлося про його «надлюдську віру у свій народ» [3, с. 96], у потенційні сили своєї нації. Тут слід застерегтись від одноплосинного підходу до розуміння поетом поняття «державне» («національне»), що мислилось ним не у вузько етнографічних вимірах, а в розумінні

«суверенної європейської нації, яка тому претендує на місце в Європі, що має що свого Європі сказати» [8, с. 197]. Ю. Косач переконливо доводить, що «Юрій Липа був європеєць не декларативно, а органічно, так як це лежить у традиції українства...» [7, с. 345].

Безсумнівно, поезія Ю. Липи ангажована державотворчими ідеями. Неприпустимою помилкою в осягненні естетичної вартості поетичної творчості митця є зосередженість дослідницької уваги виключно на державницьких ідеях. Неправомірним є, на нашу думку, й твердження про трибунність як найсутніснішу ознаку його поезики, а політичні, переважно національні теми – як факт самих художніх текстів. Такі підходи явно перешкоджають ґрунтовному студіюванню творчого доробку Ю. Липи без дотеперішніх ідеологічних купюр. Націоналізм поета слід розглядати в широкому, не завжди політизованому сенсі, як «світоглядно-ідеологічну матрицю, що лежить в основі різних сфер духовної та практичної діяльності – від мистецтва до політики» [10, с. 3]. Отже, його творчість варто сприймати й трактувати завперш як феномен, що сягає глибин емоційної, естетичної та духовної напруги.

Під впливом названих біографічних чинників сформувалась державотворча концепція Ю. Липи, наріжною гранню якої стала віра в національне самоствердження українства. Згодом він сформулює її у праці «Призначення України», в якій категорично заперечуватиме панівні на той час «пораженські» ідеї, стверджуватиме, що жодна ідея не викликає «понуріших» наслідків, як «ідея обниження» українства». Віра у власні сили народу в боротьбі за національне самоствердження посяде вагоме місце в тематичному спектрі художньої творчості поета. Одним із її іманентних смислових центрів стане ідея відродження і становлення духовної України-держави:

Вперед, Україно! В тебе тяжкі стопи,
Пожари хат димлять з-під них:
Ні Росії, ні Європі
Не зрозуміти синів Твоїх! [9, с. 45].

Упродовж своєї діяльності Ю. Липа – письменник, публіцист, політик – прагнув осягнути основні закономірності буття української нації, її проблеми. «Національна ідентичність, честь нації, єдність народу, віра і мова – це той діапазон проблем, навколо яких пульсувала мисленнєва енергія Юрія Липи» [3, с. 92]. В. Качкан говорить про його «значний внесок у теорію державного будівництва» [6, с. 99]. Як учений і письменник він не тільки розбудовував теорію державності, але й

творив прагматичну систему конкретних завдань та дій. Тож закономірно, що принцип служіння мистецтва національній ідеї усвідомлювався ним як важливий критерій художності. Проблеми ж історіософського змісту пов'язувались письменником із усім комплексом націєтворчих питань. Це великою мірою визначило художню структуру його творів – змістових чинників і формальних проявників тексту.

Стильове ядро поезії Ю. Липи формували його життєва позиція й політичні переконання, котрі, безсумнівно, ініціювали україноцентричність художніх і науково-публіцистичних творів, наснажених соборницьким пафосом. Він утверджував стоїчний трагізм, джерелом якого була релігійність, глибока віра в добро, злагоду, любов, тобто у християнські добродієвності. Тривку основу його світобачення (а відтак і сутнісне джерело формування художніх текстів) визначила глибока релігійність. Поет усвідомлював свою місію як «наказ Божого провидіння» (Л. Череватенко) реалізовувати його в житті й творчості. Він був переконаний, що «віра звияжить ненависть, любов переможе страх, а надія подолає безнадію. Так Липа жив і так він писав» [15, с. 149]:

І я почув, мов армія в поході,
І в небі блиснув знак, був напис в небозводі:
Каже кров: – З'єднаю!
Каже любов: – Пробачу!
Каже віра: – Веду! [9, 56]

Світоглядно-естетичні пріоритети Ю. Липи формувались і «під безпосереднім впливом сучасної йому епохи, її культурними та літературними смаками й уподобаннями» [16, с. 125]. Поет, як відомо, розпочав активну літературно-публіцистичну творчість як представник «покоління приречених». Його репрезентували молоді національно свідомі діячі, котрим довелося залишити рідну землю і започаткувати в екзильних умовах новий етап боротьби за національну ідею, витягувати «національний дух із т.зв. баговиння квієтизму й непротивлення лихові» [12, с. 502]. Наприкінці 20-х – на початку 30-х років активно спрямовував громадську думку та літературний процес Д. Донцов, насамперед як редактор «Літературно-наукового вісника» (з 1933 року – «Вісника»). Він абсолютизував героїчний дух і віру народу, виправдовуючи при цьому фанатизм і «творче насилля». Д. Донцов, прийнявши ідею В. Липинського про потребу державності, проголосив ідею волюнтаризму. Її суть полягала в тому, що українству для віднайдення свого втілення в конкретних обставинах часу «потрібен активний змаг за реалізацію

найвищої форми існування нації, якою є самостійна соборна держава» [13, с. 366]. Звідси – вимога Д. Донцова внести в художні твори «твердість, упертість, завзяття». У праці «Трагічні оптимісти» він гостро ставить питання про потребу «сильного і відважного авангарду нового мистецтва» [2, с. 284].

Безсумнівно, поезія Ю.Липи ангажована державотворчими ідеями. Їх апологетизацію розпочали еміграційні вчені, які переважно писали про науково-публіцистичні студії письменника. Показовою у цьому відношенні може бути, на нашу думку, характеристика праці «Призначення України» Ю.Липи, здійснена Л. Биковським. Він, зокрема, підкреслював, що «автор у цьому своєму творі подає всебічний перегляд розвою проблематики «українства», викриває його істоту й зміст та пробує окреслити історичне призначення України в загальному розвою людства. Автор передбачає активний виступ «українства» на кон історії, як спадкоємця колишньої античної геленістичної культури» [15, с. 149]. Розмірковуючи про особливості світогляду Ю. Липи, що визначили основні змістові концепти його художньої творчості, Р. Хорковський акцентує увагу на зв'язку основних ідей митця з державницькою доктриною М. Драгоманова, Д. Донцова та В. Липинського, чії ідеї, на його думку, стали «граничними стовпами в розвитку національно-політичної думки українців, вони визначають напрям розвитку певних суспільно-політичних рухів цілих поколінь» [13, с. 359].

У більшості подальших публікацій (як в еміграції, так і в материковій Україні) знову ж таки домінує гіпертрофована увага авторів до державотворчих ідей художніх творів Ю. Липи. У передмові до роману «Козаки в Московії» Л. Череватенко підкреслює, що Ю. Липа завжди наполягав на «самозреченості, на вмінні приборкувати особисті пристрасті в ім'я Великої Національної ідеї як на передумові державного існування українського народу» [8, с. 5].

М. Зубрицька у статті «Текстуальність та контекстуальність мисленнєвого світу Юрія Липи» резюмує: «Визначальною характеристикою простору інтелектуальних ідей Ю. Липи: літературних, історіософських, культурно-антропологічних та громадсько-політичних є намагання, з одного боку, осмислити причини історичної трагедії України, а, з другого боку, прагнення сформувати цілісний образ України як модерної нації, а не як етнографічного матеріалу. Саме ці два вектори історіософського та поетичного мислення Юрія Липи дозволяють нам сприймати його творчий і життєвий світ як єдине ціле, як органічну єдність, тобто як текстуальність» [3, с. 90]. Отже, має рацію М. Ільницький, говорячи про очевидну «спокусу» й нині розглядати художні тексти Ю.Липи як своєрідний «еквівалент»

його публіцистичних праць чи конкретних політичних ідей [4, с. 306]. Зміщення акцентів у бік «публіцистично-ідеологічної чинності» (Є. Маланюк) в оцінці художньої творчості Ю. Липи і сьогодні є вельми стійким стереотипом в її науковій інтерпретації.

Неприпустимою помилкою в осягненні естетичної вартості поезії митця є зосередженість дослідницької уваги виключно на державницьких ідеях. Неправомірним є, на нашу думку, й твердження про трибунність як найсутніснішу ознаку його поезики, а політичні, переважно національні теми – як факт самих художніх текстів. Такі підходи явно перешкоджають ґрунтовному студюванню творчого доробку Ю.Липи без дотеперішніх ідеологічних купюр. Націоналізм поета слід розглядати в широкому, не завжди політизованому сенсі, як «світоглядно-ідеологічну матрицю, що лежить в основі різних сфер духовної та практичної діяльності – від мистецтва до політики» [10, с. 3]. Його творчість варто сприймати й трактувати як феномен, що сягає глибин емоційної, естетичної та духовної напруги.

Ю. Липі найбільш прийнятною стала ідея духовної України-держави, яку він обґрунтував у публіцистичних працях («Призначення України», «Чорноморська доктрина», «Розподіл Росії») та художніх текстах (роман «Козаки в Московії»; поетичні збірки: «Суворість», «Вірую»). У творчості поета, на думку М. Ільницького, «мотив призначення України розгорнувся в історіософську концепцію, хай і виглядає вона радше романтичною візією, аніж науковою теорією» [5, с. 4].

Національно-державницька модель Ю. Липи має чітку щодо імперської національно-державницької доктрини модель. У вірші «Вперед, Україно», звертаючись до нації, він заявляє, що Росії «не зрозуміти синів твоїх...». Поет гостро викриває антидержавницькі ідеї М. Костомарова (нездатність українців до будування власної держави), А. Метлинського (вмирання української нації).

Ю. Липа на відміну від багатьох тогочасних письменників і теоретиків державницької доктрини «намагався не через приниження почуття гідності власного народу впливати на його політичну активність, а через усвідомлення власного внеску у скарбницю світової культури, через усвідомлення свого місця і призначення в історії людства» [17, с. 7]. У відомій праці «Призначення України» він переконував, що з волюнтаризму чи неґації не може народитися конструктивний проект буття нації: «Ніяка ідея не викликала понуріших наслідків, ніякий ворожий похід проти України та її земель не дав таких спустошень, як ідея обниження українства, підложжя пораженства» [8, с. 170]. Ідеї попередників та багатьох сучасників, котрі нерідко розгорталися в річищі «національного пораженства», для Ю. Липи були

неприйнятними. Своїми працями та художніми творами він намагався довести, що вони «підточують кореневу систему нації, ведуть до відходу від історичних традицій» [5, с. 5]. Мотиви величі української держави та героїчної боротьби за її соборність у творчості поета постають на засадах високої духовності.

Отже, здатність героїзувати минуле, прозирати майбутнє, розгортати наскрізні історіософічні образи, визначальні в ідейному контексті творчості, багатогранні та по-містерійному ускладнені, до певної міри втаємничені, засвідчують концептуальні збіжності засадничих спонук формування державницької, історіософської та естетичної концепції Ю. Липи.

Література:

1. Баган О.Р. Неоготика: Стиль і концепт (до естетичних основ поезії Юрія Липи) / О.Р. Баган // Юрій Липа: голос доби і чину: Збірник наукових праць, присвячених 100-річчю від дня народження Юрія Липи. – Львів, 2001. – С. 102-110.
2. Донцов Д.І. Трагічні оптимісти // Донцов Д.І. Дві літератури нашої доби. / Д.І. Донцов. – Торонто, 1958. – С. 279-285.
3. Зубрицька М.О. Текстуальність та контекстуальність мисленнєвого світу Юрія Липи // Юрій Липа: голос доби і приклад чину: Збірник наукових праць, присвячених 100-річчю від дня народження Юрія Липи. / М.О. Зубрицька. – Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2001. – С. 90-97.
4. Ільницький М.І. Від «Молодої Музи» до «Празької школи» / М.І. Ільницький / НАН України. Інститут літературознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 1995. – 319 с.
5. Ільницький М.І. Не зрікатися своєї душі: Концепція України в творчості Юрія Липи. / М.І. Ільницький // Дивослово. – 1994. – № 4. – С. 3-8.
6. Качкан В.А. Юрій Липа у світлі нових матеріалів і джерел / В.А. Качкан. – Вісник: Літературознавчі студії. – К., 2001. – С. 87-109.
7. Косач Ю.І. Українська література і Юрій Липа / Ю.І. Косач // Юрій Липа: голос доби і приклад чину: Збірник наукових праць, присвячених 100-річчю від дня народження Юрія Липи. – Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2001. – С. 344-348.
8. Липа Ю. І. Призначення України. / Ю. І. Липа. – К.: Фондація ім. О. Ольжича, 1997. – 268 с.
9. Липа Ю.І. Твори: В 10 т. / Ю.І. Липа. – Львів: Каменяр, 2005. – Т. 1.: Поезія. – 543 с.

10. Наливайко Д.С. Шевченко, романтизм, націоналізм. / Д.С. Наливайко. // Слово і час. – 2006. – № 3. – С. 3-21.

11. Прісовський Є.М. Національне й загальнолюдське начала в поезії Юрія Липи / Є.М. Прісовський // Творчість Юрія Липи в культурно-історичному контексті ХХ століття: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції.– Одеса: Астропринт, 2000. – С. 28-33.

12. Рахманний Р. Дмитро Донцов і Юрій Клен: 1933-1939 / Р. Рахманний // Україна атомного віку: Есеї і статті.– Торонто: Гомін України, 1988. – Т.2. – 616 с.

13. Хорковський Р.О. Основні ідеї Драгоманова, Липинського, Донцова і Липи / Р.О. Хорковський // Юрій Липа: голос доби і чину: Збірник наукових праць, присвячених 100-річчю від дня народження Юрія Липи. – Львів: Львівський національний університет ім. І.Франка, 2001. – С. 359-367.

14. Череватенко Л.І. «...І тим мечем нашим гострим утвердимось» / Л.І. Череватенко // Липа Ю. Козаки в Московії. Роман із XVII століття. – 4-те видання.– К.: Видавництво імені Олени Теліги. – К., 2000. – С.3-11.

15. Череватенко Л.І. Два розділи нествореної книги. / Л.І. Череватенко // Дніпро. – 1995. – № 2-3. – С. 148-151.

16. Янчук О.І. Поет нескореного духу: Штрихи до поетичного портрета Юрія Липи: Матеріали громадського лекторію. / О.І. Янчук. – Одеса: Астропринт, 1999. – 24 с.

17. Янчук О.І. Пороги вічності Юрія Липи / О.І. Янчук // Липа Ю. Вірую: Вибрані вірші.– Львів, 2000. – С. 93-100.

Галина Райбедюк

кандидат філологічних наук

професор кафедри української мови і літератури ІДГУ

(м. Ізмаїл, Україна)

Марина Вельчева

магістрантка кафедри української мови і літератури ІДГУ

(м. Ізмаїл, Україна)

ІСТОРИОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС У СПАДЩИНІ

ІРИНИ КАЛИНЕЦЬ

Історично склалося так, що кожен український митець слова – від співця Митуси й до письменника сучасної постмодерної доби – змушений постійно